

Beszámoló a **Sixième Atelier Héloïse. Sixth Workshop Héloïse** c. konferenciáról
Kelényi Borbála

2016. október 20-22. között hallgatóként részt vettem Perugiában a *CIHU–ICHU* (*Commission Internationale pour l'Histoire des Universités – International Commission for the History of Universities*) és a *Héloïse. European Network on Digital Academic History* által közösen rendezett hatodik műhelykonferencián, amely az Európában fellelhető, interneten elérhető felsőoktatás-történettel kapcsolatos adatbázisokkal foglalkozott. A két és fél napos konferencián huszonöt előadás hangzott el angol, francia és olasz nyelven összesen harminchat előadó tolmácsolásában, akik huszonhárom kutatóhely – húsz egyetem (berni, bolognai, caeni, edinburghi, freiburgi, helsinki, lipcsei, lisszaboni, lyoni, madridi, milánói, oxfordi, perugiai, pisai, salamancai, trentoi, utrecht és zaragozai egyetemek, valamint a CEU és a Sorbonne), a iasi A.D. Xenopol Történeti Intézet, a Medici Archive Project és a Római Állami Levéltár – legújabb eredményeit mutatták be. A rendezvénynek a Perugiai Egyetem adott helyet, az első két napon a főépületben található Sala Dessau-ban – ahol egyébként az egyetemi szenátus is ülésezni szokott – folyt a tanácskozás, a harmadik napon pedig a bölcsészkar épületének Sala delle Adunanze nevű termében. A résztvevők angol nyelvű absztraktfüzetet kaptak.

A rendezvény első napját a Perugiai Egyetem rektorának, **Franco Moriconi**nak, *CISUI* (*Centro Interuniversitario per la Storia delle Università Italiane*) főtítkárának, **Gian Paolo Brizzini**nek és a Perugiai Egyetem professzorának, **Ferdinando Treggiarin**nak köszöntése nyitotta meg. Ezen a napon az interneten már elérhető adatbázisok bemutatására került sor. Az első szekció elnöke **Jacques Verger** (Sorbonne), a CIHU–ICHU tiszteletbeli tagja volt. Az első előadást, **Leen Dorsman** (Utrecht Egyetem, az CIHU–ICHU alelnöke) tartotta angol nyelven. Prezentációjában felvázolta a jelenleg folyó kutatások két irányát: egyrészt egy négy kötetes bibliográfia megjelentetését, másrészt az interneten elérhető adatbázisok készítését és fejlesztését. Ennek első állomása a 2001-től működő és folyamatosan frissülő online bibliográfia (<http://bibe.library.uu.nl/zoek/biblio/>) készítése volt, amely mára több mint 14.000 tételt tartalmaz. Másodjára az Utrechti Egyetemen 1636 után fokozatot szerzett több mint 20.000 diákot gyűjtötték össze az Album Promotorum alapján (<http://dap.library.uu.nl/>). A projektet 1980-ig sikerült megvalósítani, és a fokozatot szerzettek következő adatait tartalmazza: név, születési hely és idő, halálozási idő, nem, fokozat pontos címzése, fokozat megszerzésének dátuma, a fokozatot szerző professzora, fakultás, a fokozat minősítése és típusa, továbbá a promóció digitalizált változata. Ezekhez tartozik egy rövid, szöveges életrajz is. Az adatbázisban keresni lehet a vezetőknévre, az értekezés címére, a fokozat megszerzésének évére és egyéb információkra is. Harmadik lépésként következett az egyetem professzorait összegyűjtő Catalogus Professorum (<https://profs.library.uu.nl/>) elkészítése, amelyben 1636-tól napjainkig található meg a mintegy 2.600 tanár. Az adatbázis elsőként a professzorok tanítással kapcsolatos adatait sorolja fel (tanszék és az ott eltöltött idő kezdete és vége), majd részletesen nyomon követhető munkásságuk Utrechtben és más egyetemeken, valamint személyes adataik (címezés, név, névvariánsok, születés ideje és helye, halálozás ideje és helye, egyéb információk) is megtalálhatók.

A második előadást **Rainer Schwinges**, a CIHU–ICHU tiszteletbeli tagja és **Kaspar Gubler** (Berni Egyetem) tartotta a *RAG* (*Repertorium Academicum Germanicum*) képviseletében angol nyelven. A *RAG* (<http://www.rag-online.org/>) projekt 1250–1550 között gyűjti a Német-Római birodalom területén található egyetemek diákjait az egyetemek elsődleges forrásai (matrikulák, promóciós listák, stb.) alapján. A tizenöt éves kutatás eredményei a kezdetektől elérhetők online felületen, és mára több mint 55.000 rekordot tartalmaz. Előadásukban bemutatták a már elérhető eredményeket és az internetes felület használatát is prezentálták a gyakorlatban. A lekérdezések lehetőségei mondatni végtelenek: lehet keresni a diákok származási helyére egyetemenként, valamint egyes városok és

települések lakóinak egyetemi céljaira is, akár különböző idő intervallumokban is. Lehetőség nyílik akár kapcsolati háló megrajzolására is. Az előadás hangsúlyozta, hogy már a kezdetektől együtt dolgoznak egy informatikai céggel, ami külön számítógépes programot készített az adatbázishoz, amelyhez természetesen jelentős anyagi befektetésre volt szükség.

A harmadik előadó, **Andrea Daltri** (Bolognai Egyetem) az *ASFE (Amor Scientiae Facti Sunt Exules)* c. projektet mutatta be olasz nyelven, előadásának angol nyelvű fordítását kiosztva. Az előadás az ASFE (<http://asfe.unibo.it/it>) és a RAG eredményeit hasonlította össze. Az előadó a két adatbázis közös találataira volt kíváncsi – az Héloïse programnak ugyanis az a célja, hogy a már meglévő adatbázisokat egy közös rendszerben is elérhetővé tegye – és az eredmény meglepő volt. Kimutatta, hogy – mivel mindkét adatbázis csak akkor tünteti fel a más (nem itáliai vagy nem német) egyetemeken folytatott tanulmányokat, ha azt a saját forrás is említi – jelentős eltérések találhatók. A RAG mindössze 182 rekordot hoz 1500–1550 között a diákok itáliai tanulmányaira, míg az ASFE adatai szerint ez a szám 156 fő. További vizsgálatok során megállapította, hogy ténylegesen ennél jóval több, 311 diák érkezett a német területekről Itáliába, amely felhívja a figyelmet a két adatbázis közti együttműködés fontosságára. Az előadás további részében a német területekről jövő diákok peregrinációs körútjait mutatta be, illetve felhívta a figyelmet a kutatás további lehetőségeire (korábbi tanulmányok, prozopográfiai adatok, stb.).

Jean-Philippe Genet és **Stéphane Lamassé** (Sorbonne) francia nyelvű előadása a *Studium Parisiense* (<http://lamop-vs3.univ-paris1.fr/studium/>) adatbázisát mutatta be, amely mintegy 15.000 rekordot tartalmaz 1150–1550 között. Az adatok tartalmazzák diákok és tanárok személyes (név, névváriáns) és egyetemi tanulmányokra vonatkozó (tanulmányok ideje, fokozat típusa, megszerzésének ideje, tanár-diák kapcsolatok) adatait és a forrást, valamint a kéziratokban megtalálható anyagokat is. Amennyiben lehetséges, a kézirat linkje is megtalálható az egyes rekordokhoz kapcsolva.

Stefania Zucchini, **Marco Menzengi** és **Giulio Quaresima** (Perugia Egyetem) az *Onomasticon. Prosopografia dell'Università degli Studi di Perugia* (<http://www.unipg.it/onomasticon/>) projektet mutatták be angol nyelven. A 2008 óta létező adatbázis célja, hogy a perugiai diákokat és tanárokat összegyűjtse 1308–1628 között, habár az adatok egyelőre a professzorokra és magiszterekre koncentrálnak. A rekordok tartalmazzák a személyes adatokat (név, névváriáns és rövid szöveges életrajz), az egyetemi karrier egyes állomásait (mikor és mit tanított), a forrásokat és a bibliográfiát. A keresést könnyíti, hogy a bibliográfiát is lehet keresni, akár szerző, akár év szerint is.

Az első nap végén **Willem Frijhoff**, a CIHU–ICHU tagjának elnökletével **Francesco Beretta** (Lyoni Egyetem) és **Thomas Riechert** (Lipcsei Egyetem) tartottak angol nyelvű workshop-előadást az Héloïse program (<http://search.module.heloisenetwork.eu/>) megvalósításának technikai hátteréről és lehetőségeiről, amelyet élénk vita követett a résztvevő projektek képviselői között, az adatok gyűjtéséhez ugyanis nehéz egységes szempontokat megfogalmazni.

A második napon a már kidolgozott, de még interneten nem elérhető adatbázisok készítői mutatták be munkásságukat, **Mordechai Feingold**, a CIHU–ICHU elnökének elnökletével. Elsőként **Karády Viktor** (CEU) beszélt angolul a Magyarországon folyó, Szögi László-vezette egyetemtörténeti kutatásokról, majd saját kutatásait ismertette, a szocializmus előtti, alatti és utáni (1850–2013), Magyarországon elérhető vagy magyar nyelvre lefordított, nemzetközi társadalomtudományi szakirodalommal és a magyar kutatók idegen nyelvű publikációival kapcsolatban. A kutatás két korszakra választva vizsgálja a témát, az első az 1850–1949/1950, a második az 1946–2013 (ezen belül 1946–1989 és 1990–2013) közötti időszakot fedi le. Megállapította, hogy a szakirodalom az első időszakban nagyrészt magyar nyelvű volt (62%), és az idegen nyelvűek között az angol volt a leggyakoribb (21%), ezt követte

a német (10%) és a francia (4%), egyéb nyelvek pedig alig találhatók (1%). Ami a következő, 1990-ig tartó időszakot illeti, az idegen nyelvű publikációk között továbbra is ez a sorrend (angol 42%, német 21%, francia 8-9%), azonban az orosz és más, kelet-európai nyelvek aránya jelentősen nőtt (10%). Ami a publikációk nyelvét illeti, az angol nyelv minden periódusban vezet, 1990 után – a térség politikai változásainak megfelelően – az orosz nyelv eltűnt, és a német is jelentősen visszaesett.

A következő előadó, a CIHU–ICHU korábbi tagja, **Robert Anderson** (Edinburghi Egyetem) saját adatbázisát mutatta be angol nyelven, amely a skót egyetemi professzorok adatait tartalmazza 1800–1939 között. Az előadó összegyűjtötte a professzorok személyes (születési hely és idő, társadalmi háttér és eredet, stb.) és munkahelyi (egyetemi professzori adatok, korábbi karrier, fizetés, stb.) adatait. A rendkívül alapos gyűjtés lehetővé teszi, hogy a szerző számos következtetést levonjon, pl. az apa foglalkozásával (professzor, dolgozó osztály, farmer) és a professzor társadalmi háttérével kapcsolatban. Bár az adatbázis nem elérhető interneten, a szerző adatait összegezte egy korábbi tanulmányában (*Scottish university professors, 1800-1939: profile of an elite*, in: *Scottish Economic and Social History*, 7 (1987), 27-54.).

Ezt követően **Christa-Irene Klein** (Freiburgi Egyetem) mutatta be angol nyelven a folyamatban levő, doktori dolgozatához készített kutatásait, amelyek a Freiburgi Egyetem bölcsészettudományi karának 1945–1965 közötti időszakára vonatkoznak. Az előadó a szakirodalom összegzése után az egyetem professzorait mutatta be, kitérve azok származására, nemére, vallására és megszerzett fokozataikra, megállapítva, hogy a nem habilitált professzorok száma nőtt a legjobban, ami összefügg azzal, hogy nagyrésztük nő volt. Az prezentációt három professzor életének részletes bemutatása zárta.

A továbbiakban a meghirdetett programtól eltérve, **Ariane Dröschner** (Trentoi Egyetem) ismertette kutatásait angolul. Az előadó huszonkét olasz egyetem természettudományos fakultásainak tanárait vizsgálta az olasz egyesülés utáni, 1860–1915 közötti időszakban. A kutatás forrása a minisztériumok hivatalos adatai voltak. A jelenleg Excel formátumban elérhető adattár nagyjából 8.300 személy 19.136 adatát tartalmazza.

Francisco Javier Rubio Muñoz (Salamancai Egyetem) angol nyelvű előadása a Salamancai Egyetem Aranykorának (1550–1650) professzorairól szólt. A prozopográfiai adatgyűjtés a személyes adatokon túl a kapcsolati hálót is bemutatja. A kutatás forrásai az egyetemi levéltárban található eredeti dokumentumok (beiratkozás, számadás, könyvjegyzékek), a nemzeti levéltárban található közjegyzői akták és egyéb levéltári források, valamint a kiadott források és a prozopográfiai adatok. Az adatbázis tartalmazza a professzorok személyes adatait (név, születési hely és idő, halálozási hely és idő, származás), kapcsolatait (házasság, leszármazottak, szomszédok, barátok), iskolázottsági fokot (egyetemi fokozatok, kollégiumi tagságok, egyéb tanulmányok), egyetemi karriert (professzori adatok, fakultás, egyetemi pozíció), egyetemen kívüli tevékenységet (világi és egyházi irányban is) és a további kulturális adatokat (saját művek, birtokolt és kölcsönzött könyvek, stb.).

Leonidas Rados („A.D. Xenopol” Történeti Intézet, Iași) angol nyelven a román tanulók 1862–1868 közötti torinói tanulmányait mutatta be. Ebben az időszakban a román diákok számára Párizs volt a legfőbb peregrinációs cél. Az előadó a Torinóba irányuló peregrinációt a miniszteri dokumentumok alapján vizsgálta, így az 1860/1861. és 1861/1862. tanévekben öt, illetve nyolc hallgatót talált. A diákok itáliai tartózkodásához kapcsolódóan felkutatta az egyetemi dokumentumokat (vizsgaeredmények) és személyes forrásokat is (levelezés), majd a hazatérés utáni karriert is. Ennek kapcsán Rados megemlítette, hogy a jövőben a Szögi László által kidolgozott módszertant szeretné követni a teljes romániai diákság külföldi, de legalábbis torinói peregrinációjának feltérképezésére.

Gustavo Alares López, Miquel A. Marín-Gelabert és Ignacio Peiró Martín (Zaragozai Egyetem) a *Diccionario en Red de Catedráticos de Historia de España (1833–1986)*

c. projektet (<http://diccionariodehistoriadores.unizar.es/>) ismertette angol nyelven, amely az egyetem történelem professzorainak online katalógusát tartalmazza. Az online felületen egyelőre csak a nevek listája érhető el, illetve néhány professzor részletes adatai. A katalógus gyűjti a személyes adatokat (születési hely és idő, halálozási hely és idő, származás) és lehetőséget ad arra, hogy a Franco-éra hatásait és a változásokat komplexen vizsgálni lehessen.

A nap második felében az olasz egyetemeken folyó kutatásokba tekintettünk be. A szekció elnöke **Mauro Moretti**, a CIHU–ICHU társult tagja volt. Elsőként **Marco Cavina** (Bolognai Egyetem) francia nyelvű mutatta be azt a hároméves projektet, amely a Bolognai Egyetem Jogi Karának történetét és diákjait vizsgálja az olasz egyesüléstől 1988-ig. A kutatás célja, hogy a *Dizionario biografico dei giuristi italiani (XII-XX secolo)* c. kiadványhoz hasonlóan, négy kötetben foglalja össze eredményeit a következő tematika szerint: I. A jogi kar története, II. A jogi kar professzorai, III. A jogi kar diákjai, IV. A jogtudomány fejlődésének története. A kutatók a személyek személyes adatain kívül (név, születési hely, eredet, stb.) gyűjtik az iskolai rekordokat is (fokozatszerzés ideje, disszertáció tárgya és címe, stb.).

Ezután következett az olasz egyetemtörténet-kutatás legismertebb tagjának, a CIHU–ICHU tiszteletbeli tagjának és az *ASFE* program vezetőjének, **Gian Paolo Brizzinek** (Bolognai Egyetem) francia nyelvű előadása, amelyben a már korábban is tárgyalt *ASFE* projektet és annak a 20. század harmadik negyedéig való továbbvitelét mutatta be. Kutatásai szerint ugyanis, míg 1500–1800 között évi 2.000 felett volt a Bolognába beiratkozók külföldi diákok száma, addig a 19. században ez drasztikusan csökkent, a század második felében, 1862–1879 között mindössze évi 13-14 főre, 1879–1888 között évi 15-21 főre, 1889 után évi 46 főre. A külföldi diákok újbóli özönlését az Erasmus program indította el, 1973–1974-ben 6.478 fő iratkozott be Bolognába, 1983–1984-ben pedig 2.656 fő.

Annamaria Monti (Bocconi Egyetem, Milánó) angol nyelvű előadásában az olasz 19-20. századi jogi oktatást kutató projektjét ismertette, amely hangsúlyozottan a 19/20. század fordulójának időszakára koncentrál és más társadalomtudományok jogi oktatásra mért befolyását vizsgálja az olasz jogi professzorok tanítási módszerein, oktatott tananyagain, művein és saját műveiken keresztül.

Andrea Mariuzzo és **Matteo Caponi** (Scuola Normale Superiore, Pisa) az olasz egyesülés után a történettudomány tanításának elnyeréséért „concorsi”-t tartó – azaz nyilvános vitákban versenyző – tanárok adatait gyűjti *Storia, storici e politiche accademiche nell'Italia unita (1859–1960)* c. projektjében (<http://concorsi.centroarchivistico.sns.it/>). Az adatbázisban a következő adatok szerint lehet keresni: egyetem neve, fakultás, tudomány, a vita időpontja, címe és témája.

Az előzetesen meghirdetett programtól eltérően következett a délutáni szekcióban **Manuel Martínez Neira** (III. Károly Egyetem, Madrid) angol nyelvű előadása, aki a madridi egyetem 1847–1912 között jog fakultáson fokozatot szerző diákok adatait gyűjti (név és védés ideje, disszertáció címe, publikálás ideje, helye és kiadója, hol őrzik jelenleg, stb.).

A nap utolsó, olasz nyelvű előadásában **Giuliana Adorni** és **Teresa Onori** (Római Állami Levéltár) Róma városi egyetemének mindkét jogban doktori címet szerzett hallgatóival kapcsolatos legújabb kutatásaikat mutatták be. A két kutatónő ugyanis a 28 kötetes „*Registra doctorum et decretorum*” c. kézirat közlését tűzte ki célul, amely 1549–1729 között őrizte meg sikeresen a doktori címet szerzett diákok neveit. Az általuk gyűjtött adatok tartalmazzák a diplomát szerző kereszt- és vezetéknévét, származási helyét és egyházmegyéjét, a fokozatszerzés idejét és pontos címzését, valamint a vizsgán jelenlevő tanúk nevét, származását és címzését. Az eddigi kutatásokból megállapítható, hogy 1558-ig szinte alig (2-3%) találhatóak külföldiek az egyetemen, az 1570-es évektől kezd nőni a számuk (15-25%), és tanulmányaik további életpályájukat is jelentősen befolyásolta, mivel sokan a fokozat megszerzése után a pápai udvarban helyezkedtek el.

Az utolsó, harmadik napon az éppen folyamatban levő, vagy nemrég lezárult projektek bemutatására került sor. A nap nyitányaként köszöntőt mondott **Mario Tosti**, a bölcsészettudományok tanszékének tanszékvezetője. Az utolsó szekció elnöke **Ferdinando Treggiari**, a Perugiai Egyetem professzora volt. Elsőként az előző napról elmaradt előadó, **Simone Testa** (Medici Archive Projekt) angolul mutatta be az itáliai akadémiákat és azok kapcsolatrendszerét vizsgáló, 2006–2013 között végzett vizsgálatainak eredményét, amelyet a British Library és a Medici Archives közös szervezésében végzett. Kb. 900 akadémia nagyjából 10.000 adatát gyűjtötte össze 1525–1700 között, a *Database of Italian Academies* c. projektben (<http://www.bl.uk/catalogues/ItalianAcademies/About.aspx>). Kutatásai nyomtatott formában is megjelentek: *Scipione Di Castro e il suo trattato politico. Testo critico e traduzione inglese inedita del Seicento* (2012) és *Italian Academies and Their Networks 1525-1700, from Local to Global* (2015) címmel.

Maria Alessandra Panzanelli Fratoni (Oxfordi Egyetem – Perugiai Egyetem) a *15cBOOKTRADE Project*-et (<http://15cbooktrade.ox.ac.uk/>) mutatta be angol nyelven. A kutatás az 1400–1500 között kiadott, nyomtatott könyveket vizsgálja, több, már meglévő adatbázisra támaszkodva, a következő öt kérdésre koncentrálva: 1. A nyomtatványok forgalmazása, használata és az olvasási praktikák, 2. A nyomtatványok piaci értéke, 3. Az ősnymtatványok átvétele és terjedése, 4. Az illusztrációk keringése és újra felhasználása, 5. A nyomtatványok kinézete.

Ezt követően **Marie Bisson** (Caeni Egyetem) angolul mutatta be doktori dolgozatának eredményét, amelynek témája a Mont Saint-Michel-i kolostor kéziratának digitalizálása és kritikai kiadása, valamint az azokban előforduló személyekre vonatkozó, szakmailag megbízható, online elérhető keresőfelület elkészítése volt. Az adatbázis a kutató ígérete szerint hamarosan online elérhető lesz.

A CIHU-ICHU tagja, **Laura Kolbe** (Helsinki Egyetem) angol nyelvű előadásában a Balti-tenger mentén élő diákok politikai és kulturális életét mutatta be 1856–2016 között, a város és az egyetem kapcsolatát vizsgálva Uppsala és Helsinki digitalizált adatbázisai nyomán. Az előadó rendkívül színes és képgazdag előadásában felhívta a figyelmet a kulturális örökségre (épületek, gyűjtemények, múzeumok, hagyományok, rituálék, szlogenek, szimbólumok, nevek, stb.), valamint az egyetemek nemzeteinek mai napig létező szervezeteire. Utóbbiak jelentőségét mutatja, hogy tagjai az 1980-as években később jelentős politikai karriert futottak be. A szervezetek számos hagyományt a német nyelvterületekről hoztak („marschieren und singen”), és egyik legfontosabb ünnepük a május 1-jei felvonulás, amivel a tavasz kezdetét ünneplik.

A konferencia utolsó előadását **Hermenegildo Fernandes, Armando Norte** és **André de Oliveira Leitão** (Lisszaboni Egyetem) tartották angol nyelven, amelyben az *Oeconomia Studii. Financiamento, gestão e recursos da universidade em Portugal: uma análise comparativa (séculos XIII-XVI)* c., 3 éves (2016–2019) projektet mutatták be. A kutatás a portugál egyetem és az ottani tanulmányok pénzügyi vonatkozásait igyekszik feltárni a 13-16. században. Vizsgálja az alapítás anyagi körülményeit, a fenntartás költségeit és az intézmény pénzügyi szerkezetét (királyi adományok, kegyes adományok, beiratkozási díjak, stb.), valamint az egyetem gazdasági hatását (házbérlés, nyomtatás elterjedése, egyházi intézmények alapítása, stb.). A projekt célja, hogy a kutatáshoz felhasznált forrásokat adatbázisba gyűjtse. A csoportot a RAG vezetője, **Rainer Schwinges** professzor látja el szakmai tanácsokkal.

A konferencia teljes programja elérhető:

http://media.wix.com/ugd/4eae9c_095618bfd7a047af88a9be478d3d6ddd.pdf